

Från vanmakt till egenmakt

Av Maria Rankka

TIMBRO ESSÄ

Jag skrev om skatter och hushållens små marginaler för första gången i mitten av 1990-talet. Socialdemokratiska idédebattörer hade då just lanserat begreppet egenmakt, influerade av den anglosaxiska tanken om empowerment. Begreppet kom senare att fångas upp av den verkande Storstadskommittén, som till och med använde termen i titeln på ett av sina delbetänkanden.

Idén var att man kunde bryta den vanmakt många medborgare kände genom att låta dem återerövra makten över den egna vardagen. På den borgerliga sidan var vi flera idédebattörer som drev tesen att ökad egenmakt i princip var omöjlig att uppnå utan att minska hushållens skattebörd.

Många människor hade svårt att leva på sin lön, trots att de arbetade heltid. Personer med vanliga yrken i normala lönelägen hade inte stort mycket mer att röra sig med än om de levde på socialbidrag. Det kunde handla om några tiotus var om dagen i en familj där en eller två personer arbetade.

Poängen var inte att socialbidragen var för höga, utan att personer som arbetade hårt fick alldeles för lite kvar efter skatt. Skillnaderna var provocerande små. Det var ovärdigt att vuxna, hårt arbetande människor inte kunde leva på sin lön. De höga skatterna slog blint. Till och med den genomsnittliga socialbidragstagaren betalade mer i skatt än han eller hon fick i bidrag. Högskattesamhället hade slagit knut på sig själv.

Det är av framför allt två skäl omöjligt att upprätthålla ett högt skattetryck utan att samtidigt beskatta vanliga inkomster hårt. Dels finns pengarna i de breda inkomstskikten. Även om ”de rika” skulle betala hundra procent i skatt skulle det inte räcka att finansiera den offentliga sektorn i Sverige. Dels är man i en öppen ekonomi tvungen att ta ut skatt av de som är minst lätttrörliga, och alltså inte kan flytta om skatterna blir för höga. Föda, fastigheter och fattigt folk – där finner man de mest stabila skattebaserna.

.....

Jag tittade också på vad som händer om personer med låga eller medelhöga inkomster ökar sin inkomst, antingen genom att arbeta mer eller till följd av en löneförhöjning. Deprimerande nog innebär de sammantagna effekterna av skatter och olika inkomstrelaterade bidrags- och avgiftssystem att det ofta inte blir mycket extra pengar kvar. Inte sällan drabbas man av marginaleffekter på 70–80 procent; ibland ännu mer.

Låg- och medelinkomsttagare drabbades absurt nog av lika höga marginaleffekter som höginkomsttagare gjorde när skattesystemet var som mest progressivt. I början av 1990-talet lindrades problemet med höga marginalsatser för höginkomsttagare, en utveckling som emellertid drabbades av en återställare när värnskatten infördes 1995.

Det tål att påpekas att Sverige fortfarande har bland världens högsta marginalsatser.

Månadsinkomster högre än 35 000 kronor har en marginalsatt på 52 procent, medan inkomster över 50 000 kronor har en marginalsatt på 57 procent (räknar man in den del av arbetsgivaravgifterna som inte berättigar till förmåner, och alltså kan betraktas som ren skatt, då är marginalsatserna ännu högre).

Ofta framställs statlig inkomstskatt och värnskatt som om de vore riktade enbart mot höginkomsttagare. Men en ensamstående person som tjänar 36 000 kr, och därmed betalar statlig skatt, kan knappt ens låna till en genomsnittlig etta i Stockholm. Det säger visserligen också något om Stockholms dysfunktionella bostadsmarknad, men tyvärr: den är en realitet som måste tas med i kalkylen.

Känner sig den personen som en höginkomsttagare?

Icke desto mindre är det viktigt att påminna om hur mycket Sverige har förändrats på bara drygt femton år. Egenmakten var ännu i slutet av 1990-talet kraftigt beskuren. Den valfrihet vi i dag har vant oss vid inom utbildning och vård var en långt ifrån avgjord politisk strid. Jag

.....

har svårt att se att särskilt många skulle vilja vrida klockan tillbaka, trots den politiska debattens rådande retorik.

Då var medborgarna fortfarande i hög utsträckning beroende av politiska beslut ända in i sin vardag. Många hushåll var ekonomiskt bakbundna på grund av skatte- och bidragssystemens utformning.

Ett talande exempel var hur socialförsäkringsminister Maj-Inger Klingvall inför midsommarhelgen 1998 drev igenom beslutet att tidigarelägga barnbidragen. Regeringen insåg helt enkelt att många barnfamiljer i Sverige levde på marginalen och annars inte skulle ha råd att köpa mat till midsommarhelgen.

Sedan dess har mycket förändrats till det bättre, men paradoxalt nog har debatten som drev fram reformerna därmed nästan upphört, vilket lika paradoxalt riskerar leda till att brett uppskattade politiska framgångar indirekt driver fram politiska återställare som på nytt begränsar egenmakten. Oppositionen till ökad valfrihet utnyttjar stiltjen till att flytta fram sina positioner.

En ny skattepolitik

Vi befann oss alltså i en situation där sambandet mellan egna insatser och belöningar var svagt eller obefintligt. Syftet med höga skatter och många bidrag var att skapa trygga och självständiga individer, men den verkliga effekten blev snarare motsatsen. Medborgarna utlämnades till politikens kortsiktiga välvilja, vilket ledde till en alldeles speciell form av otrygghet, med maktlöshet som viktig ingrediens. Högskattesamhället hade på det viset en tydlig social dimension som aldrig avsågs.

I slutet av 1990-talet och början på 2000-talet förändrades samtalet om skatter. Synpunkterna kom från många håll, en del väntade – tankesmedjan Timbro, den politiska oppositionen under ledning av Moderaterna – och andra som var mindre självklara: privatekonomer och akademiker som ställde frågor om högskattesamhällets moral, hushållens små marginaler, och den växande nyfattigdomen.

.....

Framför allt blev det orimliga i att beskatta just låg- och medelinkomsttagare hårt, tydligt. Det krympte möjligheter samtidigt som viljan att bryta sig fri knappast belönades: en inkomstökning på tusen kronor gav omkring tvåhundra kronor i plånboken. Varför anstränga sig extra, utbilda sig eller jobba extra? Läget var nedslående för vanliga inkomsttagare och förödande för svensk ekonomi.

Vid den här tiden hade Alliansens arbetslinje ännu inte formulerats, men det var just ett sådant behov som dominerade skatte- och arbetsmarknadspolitiken. Incitamenten för att alls arbeta, att arbeta mer, eller att arbeta med någonting mer kvalificerat, var obetydliga. Konsekvenserna var självklara: många drevs bort från arbetsmarknaden – utanförskapet – få sökte extra arbete eller mer kvalificerade uppgifter.

Egenmaktsdimensionen gjorde tydligt intrång i det offentliga samtalet om skatter, där frågan uppmärksammades både till höger och vänster i något olika formuleringar.

Följden blev att marginaleffekterna för låg- och medelinkomsttagare i dag blivit betydligt lägre, vilket inte minst beror på maxtaxan inom barnomsorgen: Att knyta barnomsorgsavgifterna till inkomsten hade i kombination med de höga inkomstskatterna haft stor betydelse för marginaleffekten. Även omläggningar i skattepolitiken har haft betydelse för den förbättrade situationen.

På senare år har också hushållens marginaler blivit betydligt större, bland annat som en följd av jobbskatteavdraget. För en medelinkomsttagare har detta inneburit mer än en månadslön extra per år eller, med en annan måttstock, att en medelinkomsttagare nu varje månad behåller närmare 2 000 kronor mer än 2006.

Att sänka skatterna på låga och medelstora inkomster har varit en viktig frihetsreform. Ökat ekonomiskt handlingsutrymme i vardagen innebär ökad frihet eller just större egenmakt.

Problemen har minskat, men inte försvunnit. Fortfarande lever många hushåll ur hand i mun, utan sparade pengar som säkerhet den dagen

.....

en oväntad utgift drabbar. Så varför vore det negativt för hushållen att få större ekonomiskt handlingsutrymme? Att kunna spara ihop en buffert? Att öka friheten och tryggheten? Ändå har debatten på senare tid kommit att vridas, så att sänkta skatter allt mer kommit att ställas i motsatsförhållande till det breda begreppet välfärd.

I övre medelklassen, där ekonomin tillåter denna frihet och trygghet, hävdas ibland uppfattningen att det kan vara nog med skattesänkningar. Det finns, lyder argumentet, mycket annat på vilket staten bör satsa våra pengar.

Perspektivet är, om uttrycket tillåts, mer än en smula egoistiskt. Med god inkomst och pengar på banken är det lätt att fnysa åt femhundra kronor hit eller dit, men sådan är inte vardagen för hundratusentals svenska hushåll. De sitter med sina knappa marginaler, där ytterligare några hundralappar av den egna inkomsten skulle innebära mycket stor skillnad i slutet av månaden.

Argumentet utgår dessutom från en mycket tveksam föreställning, nämligen att politikerna skulle vara bättre lämpade att fatta beslut om hur de hundralapparna bäst används. Men varför skulle de nödvändigtvis veta bättre vart just de hundralapparna bör gå, än medborgarna som tjänat ihop dem?

Situationen kräver en välfärds- och skattediskussion som utgår från ett helhetsperspektiv och ställer de grundläggande frågorna. Vad är det som verkligen skapar välfärd och trygghet för medborgarna? Skatt är nödvändigt, men är det säkert att just Sverige just i dag har landat i den perfekta fördelningen mellan egenmakt och gemenskap? Går det att reformera skattesystemet på ett vis som stödjer välfärden men som samtidigt skänker medborgarna mer frihet och egenmakt?

Utmaningen borde välkomnas från både höger och vänster. I politikens mittfåra, där de flesta partierna i dag rör sig, borde höga skatter inte äga något egenvärde.

.....

Perspektivet borde framför allt locka en socialdemokrati i förändring. Det är ett jämlikhetsproblem att så många som befinner sig nedanför den bäst beställda medelklassen lever ur hand i mun och inte kan köpa en ny cykel om den gamla blir stulen. Också den som förespråkar en generös välfärdsstat för trygghetens skull borde se att detta är en ordning som förstärker känslan av otrygghet hos många människor.

Ändå har egenmakt som värde närmast försvunnit från samtalet om skatter – i den mån de alls diskuteras. När de nämns handlar det om faran med att sänka skatter, vilka skatter som kan höjas, i bästa fall vilka skatter som är dåliga för samhällets ekonomi. Sällan talar vi om vilka skatter som är dåliga för medborgarna.

Myten om låga skatter eller hög välfärd

Under samma period som inkomstskatterna har sänkts i Sverige och det totala skattetrycket har minskat, har resurserna till skola, vård och omsorg ökat i nominella såväl som reala termer. Sedan år 2000 har de samlade skatteintäkterna ökat med 260 miljarder kronor.¹ Samtidigt har skattetrycket (skatternas andel av BNP) sjunkit från drygt 50 till 44 procent. Under samma period har den offentliga sektorns skuldsättning sjunkit, medan resurserna till både vård och skola ökat mer än vad den växande befolkningen krävt för att hålla resurserna på samma nivå.

Trots det envisas många politiker med argumentet att välfärd måste gå före sänkt skatt. Siffrorna ovan visar tydligt att det är en falsk motsättning. Vi har sedan femton år fått dels sänkta skatter, dels ökade resurser till vård, skola och omsorg. Till detta bör läggas den personliga välfärd och tillfredsställelse som ökat för medborgarna som fått mer handlingsfrihet i vardagen till följd av mera kontanter i plånboken — eller på bankkontot.

¹ *Skattesänkningar och offentliga resurser*, rapport av Svenskt Näringsliv (januari 2014).

Så blev Sverige rikt

I mitten av 1800-talet var Sverige ett fattigt bondesamhälle i Europas utkant där människor svält ihjäl. Eländet innebar att en tredjedel av Sveriges befolkning emigrerade till Amerika. Hundratjugo år senare, år 1970, låg vi förvisso fortfarande i Europas norra utkant, men nu var vårt land ett av de rikaste i världen.

Under perioden som skapade det svenska ekonomiska undret låg skattetrycket i termer av institutioner på mellan 10 och 20 procent av BNP. Staten var begränsad, men viktiga infrastrukturinvesteringar gjordes. Sverige visade stor öppenhet mot omvärlden. Sammantaget skapades ett klimat för företag och entreprenörer som drev landets ekonomi allt högre.

År 1970 hade Sverige den fjärde högsta inkomsten per capita i världen.² I dag har vi sjunkit till plats nummer 11, men på vägen dit har vi faktiskt legat betydligt lägre. Priset som vi har betalat för Den stora staten med högre skatter för ett omfattande offentligt monopol inom en mängd sektorer har kostat i form av lägre tillväxt än länder som liknar oss. Därmed den skenbara paradoxen att de höga skatterna för välfärdens skull inneburit sämre välfärd. Men paradoxen är just skenbar. Kruxet är att kakan först måste bakas innan den kan fördelas och ätas upp.

”Varje förslösad skattekrona är en stöld från folket”, ansåg Gustav Möller, socialdemokratisk socialminister närmast oavbrutet mellan 1924 och 1951.³

Det är en sträng hållning då det inte med trovärdighet går att hävda att varenda skattekrona i Sverige används optimalt. Trots olika uppfattningar om vad skattepengarna bör gå till är det få som motsäger det faktum att de områden som faktiskt helt eller delvis skattefinan-

---

² Enligt OECD.

³ Möller var med korta avbrott socialminister 1924–1926, 1932–1938 och 1939–1951. Han var handelsminister 1938–1939 och samtidigt partisekreterare 1916–1940.

sieras innehåller onödiga projekt och satsningar och ineffektivt använda pengar – förlösade skattekronor.

En del skatter kostar till och med staten pengar. Värnskatten är en sådan. I vårpropositionen 2011 stod:

Värnskatten är skadlig för tillväxten, inte minst för att den straffbeskattar utbildning och entreprenörskap.

I 2012 års budgetproposition stod:

Finanspolitiska rådet anser att ett slopande av värnskatten ger större samhällsekonomiska vinster än höjd skiktgräns för statlig skatt och ytterligare jobbskatteavdrag. Rådet menar att det leder till fler arbetade timmar och förstärker drivkrafterna för högre utbildning.

Det finns ett antal studier som visar att värnskattens avskaffande skulle ge mer pengar till staten, genom att antalet arbetade timmar skulle öka och fler skulle satsa på utbildning.

Gustav Möller skulle möjligen till och med talat om ”stöld från folket”.

Buffertfri zon

Ett argument för att utrymmet för skattehöjningar är gott har de senaste åren varit att svenskarnas samlade förmögenhet är rekordstor. Det påpekas att Sverige har fler dollarmiljardärer per capita än USA. Statistiken är dock ofta otydlig och ibland bedräglig.

Sålunda är en förklaring till förmögenhetsutvecklingen att bostadspriserna har stigit kraftigt, vilket givetvis är värdefullt för medelklassen, men inget som ger mer pengar i slutet av månaden.

Att Sverige är ett land med ett relativt lågt antal individer och familjer som äger mycket stora förmögenheter — vilket i sig inte är negativt — innebär att statistiken lätt misstolkas: ett litet antal individer som representerar stora värden driver upp genomsnittsförmögenheten.

.....

Därför är det mera intressant att studera de hushåll som saknar eller har mycket små buffertar. Vart tionde hushåll uppger att de inte skulle klara sig en månad utan sina vanliga, löpande inkomster. I en rapport⁴ uppger fler än var femte person att de inte sparar något alls. Vart fjärde hushåll har högst 10 000 kronor i sparade pengar (plus eventuell bostad). Mer än varannan svensk har högst 50 000 kronor i finansiella tillgångar.⁵ Omkring 400 000 svenskar har en miljon kronor eller mer (utöver värdet av eventuell bostad). Alltså är det bara den rikaste tjugondelen av svenskarna som har egentliga förmögenheter att tala om.

Trots att inkomstskillnaderna är små i Sverige är ojämlikheten stor, vilket beror just på den ojämlika förmögenhetsfördelningen: några få äger väldigt mycket. Men problemet är inte att det finns miljardärer. Det består i att alla vi andra har för lite kapital, vilket inte på något sätt är en följd av att det finns rika människor.

Bristen på sparande och förmögenheter framställs i siffror och kolumner, men konsekvenser beskrivs egentligen inte bäst i ekonomiska termer. Konsekvenserna gäller våra liv i vardagen. Hur hög integritet vi kan kosta på oss? Vilken grad av frihet lever vi under? – både faktisk och upplevd. Vi har helt enkelt för lite pengar som kan frigöra oss själva från externa krafter som ibland tvingar oss in i situationer i vilka vi vantrivs. Våra beslut riskerar att fattas av andra; människor eller ansiktslösa institutioner eller staten.

På samma sätt som det är en påtaglig form av ofrihet och otrygghet att inte kunna leva på sin lön, innebär bristen på sparade pengar också brist på trygghet och frihet. Vi är utlämnade om något oförutsett händer och hjälplösa inför att förverkliga idéer eller drömmar. Och problemet med små eller obefintliga buffertar är alltså inte begränsat till hushåll med små inkomster, utan sträcker sig långt in i medelklassen. Också många höginkomsttagare lever ur hand i mun, beroende av den lön som varje månad måste ticka in på bankkontot.

---

4 Länsförsäkringar (februari 2014).

5 *Fattiga och rika*, Peter Söderman (2013), Stockholm: Ekerlids Förlag.

Vi har helt enkelt vuxit till att bli ett samhälle som saknar en stark sparkultur. Dessutom ligger många hushåll så nära gränsen för att få sin ekonomi att gå ihop att de inte skulle kunna spara även om de önskade. Bland de medelklasshushåll som äger möjligheten att spara något är det fortfarande alldeles för få som förmår bygga upp ett betydande kapital.

Inte nog med att det är så få personer som har tillräckligt med pengar för att ta sig ur livssituationer som skapar vantrivsel, det har dessutom kommit att bli status att stanna länge på samma jobb. Följden blir att många vantrivs så kraftigt med jobb och chefer att de till och med blir sjuka av sina liv – ändå går de inte vidare. Samhällets normer säger stopp, ekonomin hindrar dem.

Personer med bra utbildning och relativt höga inkomster lever ändå som om de vore (med en drastisk men strukturellt relevant liknelse) livegna. Deras levnadsstandard är god, men marginalerna är små och den ekonomiska makten över livet ligger någon annanstans än hos dem själva. Kanske äger deras arbetsgivare datorn och mobiltelefonen och annan infrastruktur, som är närmast nödvändig i vardagen och arbetet – men som i sådana fall försvinner med en uppsägning tillsammans med de ekonomiska resurserna att ersätta dem. Livet är bekvämt så länge man trivs, men situationen kan utvecklas till ett virtuellt fängelse den dag man har fått nog. Den dag jobbet tappat sin mening eller chefen fattar ett beslut som på ett fundamentalt sätt strider mot de egna värderingarna, vad sker då med livskvaliteten om tillvaron inte är organiserad så att man faktiskt kan gå vidare?

Pengar för frigörelse behöver inte handla om hundratusentals kronor på banken, utan kan också representeras av att man äger efterfrågad kompetens, kan sänka sina fasta månadskostnader eller har en flexibel livsstil. Ekonomisk emancipation handlar om pengar, attityd och omgivande normer. (Det finns flera paralleller till riktningar inom den feministiska teorin.)

.....

Att skapa ekonomisk frigörelse för vanliga medborgare sker inte med några pennstreck och över en natt. Det första och fullkomligt avgörande steget är att vi börjar fundera över och diskutera vad som skulle krävas av oss själva och politiskt. Hur gör vi det lättare för den vanliga inkomsttagaren att bygga upp en buffert och därigenom skapa sig ett friare liv? I vissa fall krävs genomgripande politiska åtgärder, men det finns också omedelbara mått att ta till för att på relativt kort tid skapa större trygghet och frihet för sig själv.

Finansministern Anne Wibble⁶ talade om att alla borde ha en årslön på banken. Hon hånades för det uttalandet, som beskrevs som verklighetsfrånvänt. Men varför skulle inte det vara en värdig och möjlig målsättning? Att ha en årslön på banken är avlägset för de flesta i dag, men det är naturligtvis inte omöjligt att uppnå och på vägen dit kommer man att ha en kvarts årslön på banken och sedan en halv årslön på banken. Hur många äger den tryggheten och friheten i dag?

Sverige har blivit ett fickpengssamhälle. Människor i medelklassens övre skikt lever ur hand i mun. Samtidigt vet vi att pengar på banken skänker större frihet och trygghet, och vi vet att detta leder till bättre hälsa, fysiskt och psykiskt. Trots dessa självklara observationer tycks inget politiskt parti vilja göra upp med den ekonomiska ordning som ger politikerna en så stor del av makten över medborgarna. Återigen, det är viktigt att betona att detta är en målsättning som är oberoende av diskussionen om välfärdsstatens utformning. De reformer och normförskjutningar som krävs för att öka medborgarnas egenmakt börjar i en helhetssyn som inbegriper olika syner på välfärdsstatens omfattning och utformning. I klarspråk: det finns en väg till vänster och det finns en väg till höger för att nå fram till ett ökat, personligt sparande och med detta de buffertar som leder till större trygghet och frihet. Men det finns ingen anledning till varför vänstern och högern inte skulle kunna formulera och eftersträva samma mål.

---

6 Anne Wibble (FP) var finansminister 1991–1994.

Kvinnor med egna pengar älskar bättre

”Kvinnor med egna pengar älskar bättre”, löd rubriken till en kolumn av Anna Larsson i Svenska Dagbladet för några år sedan.⁷ Den djärva poängen var (delvis med utgångspunkt i mitt resonemang om ”fuck you”-pengar i antologin *F-ordet*⁸) att friheten och självständigheten som egna pengar innebär gör oss mer frimodiga i våra kärleksrelationer – eller till bättre älskare, som en bekant till Anna Larsson uttryckte det. Och så är det förmodligen. Egna pengar hjälper oss vidare också när vi har kört fast, privat, en trygghet och frihetskänsla som lätt förknippas med generositet och ärlighet.

I Aftonbladet⁹ kommenterade Anna Ekelund *F-ordet* i liknande termer:

Pengar är ett känsligt tema i Sverige, lika fult att diskutera vid en middag som avföring. Och ändå är de oumbärliga. Pengar är frihet, avsaknaden av dem är direkt ångestframkallande... När man ställer den eviga frågan om varför misshandlade kvinnor inte går är kanske det enklaste svaret att de inte har råd.

Hur många andra lagom otillfredsställande förhållanden pågår för att kvinnan inte har råd att lämna mannen? I stället för fuck off blir det fuck me, fast man egentligen inte har lust. Kvinnor har inte heller råd att säga upp sig från ett jobb som de vantrivs med. I stället arbetar de vidare tills de bränner ut sig. Är utbrändhet i grund och botten en privatekonomisk fråga?

Idédebattörer på vänsterkanten har ofta reagerat slentrianmässigt negativt på diskussionen om kvinnor och ”fuck you”-pengar. Det är, lyder invändningen, lätt för den välbetalde att prata om sparkapital och frigörande, egna pengar. Men alla kvinnor äger inte lyxen att hålla sig med sådana drömmar, än mindre förverkliga dem.

---

⁷ Svenska Dagbladet, 18 september 2008.

⁸ *F-ordet*, Petra Östergren, red (2008). Stockholm: Alfabet.

⁹ Aftonbladet, 2 oktober 2008.

Därmed har de missat själva poängen. Att jag engagerat mig i frågan beror *exakt* på att jag uppfattar det som djupt ovärdigt att så många kvinnor tvingas betrakta den frigörelsen som en lyxbetonad dröm. Och det i ett av världens rikaste och mest jämställda länder.

Kampen för kvinnors rättigheter har ständigt handlat om att ge kvinnor möjligheten att fatta sina egna beslut – att skapa *egenmakt* för kvinnor. På vägen dit uppfattades högskattesamhället och utbyggnaden av den offentliga sektorn som en metod att uppnå det målet. Det finns element inom den offentliga sektorn som bidragit till målet, men i samma andetag finns flera viktiga observationer att göra.

För det första, samma friheter skulle kunna uppnås med en annan utformning av välfärdsstaten. Återigen, frågan om egenmakt löper parallellt med diskussionen om hur välfärdsstaten bör se ut och rymmer perspektiv både från vänster och höger samtidigt som målet med ökad egenmakt kan delas.

För det andra, paradoxalt nog har delar av den offentliga utbyggnaden skapat ett beroende av politiska beslut som kan vara nog så starkt.

För det tredje, kvinnors arbetsmarknad har dominerats av stat, kommun och landsting som i många fall agerat monopolistiskt. Medan männen kunnat driva fram högre löner och bättre förmåner inom traditionellt mansdominerade sektorer har kvinnorna saknat samma förhandlingsmakt.

För det fjärde, utbyggnaden av de offentliga trygghetssystemen har tvingat fram en hård beskattning av också låga och medelstora inkomster. Därmed har det i en ironisk paradox motverkat den enskilda kvinnans möjligheter att skapa sin egen ekonomiska frihet och trygghet.

Var det verkligen så det var tänkt? Det sägs ofta att den sista bastionen för kvinnorna att inta är det egna hemmet. Därför har också just

.....

den feministiska rörelsen starka skäl att fundera över diskussionen om personlig egenmakt.

Mycket tyder alltså på att också ett litet sparkapital är närmast ett universalmedel mot ohälsa, vantrivsel, bristande jämställdhet och dåligt samvete. Att ge fler möjligheten att skapa sina egna buffertar kan vara en politisk målsättning som – om den uppfylls – gör mer för tryggheten och jämställdheten än nästan alla andra politiska ambitioner.

Det handlar alltså om långt mer än att ha ”en lön som det går att leva på”.

Det handlar om frihet och trygghet i vardagen. Det handlar om möjligheter att förverkliga sina drömmar. Det handlar om att kunna bryta sig fri från kvävande omständigheter på arbetsplatsen eller i hemmet. I det sammanhanget är pengar inte den enda resursen. Det handlar också om att skapa möjligheter för personer att bygga ett kunskapskapital som skapar ett större oberoende gentemot en enda arbetsgivare för all framtid. Och i grund och botten handlar det också om en attityd. I väntan på att de politiska attityderna ska förändras är mitt råd till kvinnor att satsa på sin egen utbildning; att våga byta jobb, arbetsuppgifter och kanske till och med arbetsgivare.

Försök att lägga undan en del av löneökningen och ta vara på en del av skattesänkningen. Börja om än blygsamt att bygga upp det egna kapital som leder till frigörelse och jämställdhet – ända in i hemmet.

Skatteparadiset Sverige?

Det är lätt att få intrycket av den politiska debatten att Sverige utvecklats till närmast ett skatteparadis. Nu står till och med politiker från höger till vänster och lovar att inte sänka skatterna.

Men vi är bara en bit på väg mot ett rimligare skattetryck. I ett internationellt perspektiv är skattetrycket i Sverige fortfarande mycket högt. Det gäller dessutom särskilt skatterna på arbete, utbildning och

.....

---

ansträngning¹⁰ – precisionsskatter för att hindra möjligheterna till ett personligt, frigörande sparande. I det sammanhanget är det särskilt intressant att notera att sambandet mellan inkomst och förmögenhet är särskilt lågt i Sverige. Med andra ord, de som har ett kapital i Sverige har ofta byggt upp det på annat sätt än genom sitt eget arbete. Slutsatsen blir återigen densamma: det är den vanliga inkomsttagaren som hindras att skapa sin egen trygghet och frihet.

Sammanfattningsvis ser vi alltså att diskussionen om frigörande pengar för vanliga medborgare leder till tre frågor, som tar formen av en trestegsraket:

För det första: Hur skapar vi de bästa förutsättningar vi kan för företag att växa och tjäna pengar för att på så vis bidra till det gemensamma välbefindandet?

För det andra: Hur försäkras vi oss om att så få skattekröner som möjligt förlösas – stjåls från medborgarna i Gustav Möllers formulering?

För det tredje: Hur underlättar vi för medborgarna – också vanliga inkomsttagare – att skapa den personliga trygghet och frihet som följer av en ekonomisk buffert?

Under lång tid har det pågått en politisk tävling i att lova högre anslag. Men friheten och tryggheten kräver att fokuset ändras – eller åtminstone kompletteras – mot att minska medborgarnas beroende av krafter de inte kan påverka i sin vardag. Det innebär att flytta makten från arbetsgivaren och det offentliga systemet till den enskilda människan. Att ge henne egen makt.

Under 1990-talet drevs den debatten inom borgerligheten och socialdemokratin. Framstående personer inom arbetarrörelsen som Karl-Petter Thorwaldsson och Niklas Nordström har fortfarande mycket att bidra med i diskussionen om egenmakt. Samtidigt krävs att tyst-

---

¹⁰ Se ovan, diskussionen om värnskatten och generellt om marginaeffekter.

naden på den borgerliga sidan ersätts av en diskussion som utgår från medborgarnas vardagssituation, snarare än att föras på systemisk nivå som handlar om effektivitet och makrovariabler.

Ytterst består ett av demokratins kärnvärden i att människor kan bestämma över sin egen vardag. Det är dags att väljare och politiker tar detta på större allvar.